

Jerzy Dygdała

Rezydencje króla Stanisława Leszczyńskiego w latach 1704–1709 (od zamków i pałaców po plebanie, karczmy i namioty)

Abstrakt: W artykule przedstawiono główne rezydencje króla Stanisława Leszczyńskiego podczas jego pierwszego panowania (w latach 1704–1709). Odbываяc podróże po kraju i za granicę władca zamieszkiwał m.in. na zamkach, np. Mildenstein w Leisnig (koło Lipska), Albrechtsburg w Miśni, Królewskim w Warszawie, Niskim we Lwowie, w dawnym krzyżackim w Malborku, w Człuchowie, Tykocinie; w kamienicach np. przy Długim Targu w Gdańsku, w Rynku we Lwowie; w pałacach np. w Wysocku, w Rydzynie, w Rawiczu; w klasztorach: w Lidzie, w Wasiliszkach; w szlacheckich dworach, np. w Zawidzu, Dziegielach, Sobalowicach, Piekoszowie; a także na plebanii w Gieranonach, albo w karczmie Jaworowo. Niejednokrotnie też, obozując w polu, monarcha nocował w namiotach.

Abstract: This article presents the main residences of King Stanisław Leszczyński during his first reign (1704–1709). During his journeys across the country and abroad the king resided, among others, in castles (e.g. Mildenstein in Leisnig (near Leipzig), Albrechtsburg in Meissen, the Royal Castle in Warsaw, the Lower Castle in Lwów, the former Teutonic Knights' castle in Malbork, and castles in Człuchów and Tykocin), in tenement houses (e.g. on Długi Targ (Long Market) in Gdańsk, the Market Square in Lwów), in palaces (e.g. in Wysocko, Rydzyna, Rawicz; in convents (e.g. in Lida (*Lyda*) and Wasiliszki (*Vasilishki*)), in manor houses belonging to the nobility (e.g. in Zawidz, Dziegiel, Sobalowice, and Piekoszów) as well as in the vicarage in Gieranony (*Hieraniony*) or in the inn in Jaworowo. More than once the king stayed in tents while setting up camp in the field.

Słowa kluczowe: król Stanisław Leszczyński, podróże, rezydencje

Key words: King Stanisław Leszczyński, travelling, residences

Król Stanisław Leszczyński podczas swego pierwszego, krótkiego panowania w latach 1704/1705–1709 praktycznie nie miał w Polsce stałej siedziby. Wynikało to z ówczesnej sytuacji politycznej i działań militarnych na obszarze Rzeczypospolitej. Monarcha czuł się bezpieczny tylko w otoczeniu osłaniających go wojsk szwedzkich. Dlatego też wciąż zmieniał miejsce pobytu, w zależności od realizacji planów wojennych swego protektora, władcy Szwecji Karola XII. W poniższym artykule przedstawię miejsca, w których przebywał wówczas nowy polski monarcha i pokażę warunki, w jakich mieszkał, zwłaszcza, że kwestia ta, w odniesieniu do pierwszego jego panowania w Rzeczypospolitej, nie była szerzej poruszana w dotychczasowych biografiiach tego władcy. Skoncentruję się na latach 1706–1709, to jest od abdykacji Augusta II do opuszczenia przez króla Stanisława Rzeczypospolitej, po klęskę Karola XII pod Połtawą. Z tego bowiem okresu pochodzą źródła, które stanowią w istocie dziennik podróży i czynności Leszczyńskiego. Są to listy sekretarzy królewskich — Samuela Kazimierza Szyrkowskiego

i Jozafata Michała Karpia, którzy od połowy 1706 r. praktycznie co tydzień składali sprawozdania z codziennych zajęć Stanisława Leszczyńskiego swemu głównemu mocodawcy, kanclerzowi wielkiemu litewskiemu Karolowi Stanisławowi Radziwiłłowi, przebywającemu w bezpiecznym miejscu, bo w pruskim wówczas Szczecinku, a także w Człuchowie¹. Ponieważ dla lat 1704–1705 nie dysponujemy tak szczegółowymi materiałami źródłowymi, kwestie siedzib króla Stanisława z tego okresu zostaną jedynie zasygnalizowane.

Stanisław Leszczyński, bezpośrednio po swej elekcji 12 lipca 1704 r. zamieszkał, wraz z rodziną, na Zamku Królewskim w Warszawie. Tam też przyjął 16 lipca prymasa Michała Radziejowskiego, hetmana wielkiego koronnego Hieronima Lubomirskiego i innych dygnitarzy na audiencji. Natomiast 29 lipca odbył się uroczysty, publiczny wjazd i audiencja szwedzkich komisarzy mających układać traktat przymierza z Rzeczpospolitą. Wiadomo, że zostali oni wprowadzeni z dziedzińca na pierwsze piętro i przez pokoje królewskie znajdujące się w skrzydle wschodnim weszli do Sali Audiencyjnej. Potem złożyli wyrazy uszanowania królowej Katarzynie z Opalińskich Leszczyńskiej w jej pokoju przylegającym od północy do wspomnianej Sali². Król Stanisław przebywał w tej królewskiej rezydencji do 29 sierpnia 1704 r., goszcząc swoich stronników i delegatów szlacheckich. Tegoż dnia wieczorem, obawiając się podchodzącego pod Warszawę Augusta II, pośpiesznie wyjechał wraz z rodziną, udając się w kierunku Łowicza³. Szwedzi bronili się na Zamku, ale musieli się poddać, a wnętrza zamkowe uległy wtedy dość poważnym zniszczeniom⁴. Z końcem października 1704 r. Szwedzi ponownie zajęli Warszawę i część komnat Zamku doprowadzono do porządku. W tym czasie Leszczyński wycofał się do swojej wielkopolskiej Rydzyny, skąd w styczniu 1705 r. przez Poznań udał się do Elbląga, gdzie przybyła też z Malborka jego żona. Potem krótko bawił w Gdańsku i odbył tam poufne spotkanie z prymasem kardynałem Michałem Radziejowskim. W lutym tego roku, wraz z całym dworem zjawił się w wielkopolskim Rawiczu, zimowej kwatery Karola XII, który odstąpił mu swoje nowo umeblowane apartamenty w jednym z domów mieszczańskich, przenosząc się do innej kamienicy w rynku⁵. Potem Leszczyński powrócił do Rydzyny.

Stamtąd z początkiem lipca 1705 r. wyruszył Leszczyński wraz żoną do Warszawy, gdzie 30 września 1705 r. miał się na Zamku Królewskim rozpocząć sejm koronacyjny. Królewska para, która zjawiła się w Warszawie 16 lipca 1705 r., nie zamieszkała tam jednak (gdyż pokoje królewskie wciąż nie nadawały się do użytku), ale w swym pałacu na Lesznie⁶. Natomiast 4 października w kolegiacie św. Jana i w reprezentacyjnych salach zamkowych odbyły się uroczystości związane z koronacją Leszczyńskiego i jego żony Katarzyny⁷.

Król Stanisław zatrzymywał się też w innych rezydencjach, w których przebywali niegdyś władcy Polski. Stosunkowo długo, bo od 9 lipca do 27 października 1708 r. mieszkał w Pałacu Wielkich Mistrzów na Zamku Malborskim⁸. Ten pokrzyżacki obiekt niejednokrotnie gościł w swych murach polskich monarchów. Bywał tu m.in. Kazimierz Jagiellończyk, Zygmunt Stary, Zygmunt August, Stefan Batory, Władysław IV i Jan III Sobieski⁹. Później stosunkowo często zjawiał się tam August II Mocny. Dwukrotnie odwiedził to miasto w 1698 r., potem

¹ AGAD, AR, dz. V, nr 6460, 6465, 15956. Listy te, uzupełnione o gazety pisane i inne źródła, zostały wydane drukiem w: Przy boku króla Stanisława. 2018; Przy boku króla Stanisława. 2019.

² Jarochoński K. 1890, s. 25, 37–39.

³ Jarochoński K. 1890, s. 56.

⁴ Radziwonka R. 2019, s. 90–92.

⁵ Nordberg G.A. 1748, t. 2, s. 3, 13.

⁶ Nordberg G.A. 1748, t. 2, s. 21; Lileyko J. 1984, s. 203–204; Radziwonka R. 2019, s. 100.

⁷ Nordberg G.A. 1748, t. 2, s. 31–35; Cieślak E. 1994, s. 43–50; Forycki M. 2006, s. 65.

⁸ Zob. szerzej w oddanej do druku rozprawie: „Z dziejów pierwszego panowania Stanisława Leszczyńskiego (malborski epizod 1708 roku — czekając na pieniądze, miłość i szwedzkie regimenty)”.

⁹ Zob. szerzej: Jedliński W. 2000, s. 95–98, podrozdział *Królewskie wizyty*.

dłużej przebywał tam w 1703 r. (od połowy lutego do początku kwietnia), uczestnicząc w obradach rady senatu¹⁰.

Stan zamku malborskiego na początku XVIII w. znany jest stosunkowo dobrze. Dokładny opis budowli zamkowych zawiera inwentarz ekonomii malborskiej sporządzony w lipcu 1711 r. przez starostę średzkiego, generała majora Franciszka Golcza, starostę zakroczymskiego Stanisława Młockiego i pisarza skarbu królewskiego Piusa Kicińskiego¹¹. Główny gmach zamkowy był mocno zniszczony, praktycznie jedynie piwnice i parter nadawały się do użytku¹². Jedynie gotycki kościół pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny był w stosunkowo dobrym stanie (jego wnętrze zbarokizowano), służąc tamtejszym jezuitom. Znajdującą się pod nim kaplicę św. Anny zaczęto właśnie odnawiać¹³. Funkcje mieszkalne pełnił przede wszystkim Zamek Średni.

Pokoje królewskie mieściły się na pierwszym piętrze późnogotyckiego Pałacu Wielkich Mistrzów, znajdującego się w zachodnim skrzydle Zamku Średniego. Z zamkowego dziedzińca, po kamiennych schodach wchodziło się na ganek, a stamtąd do pierwszego pokoju z dwoma oknami, ogrzewanego piecem z różnokolorowych kafli (pstry) i kominkiem. Przez tenże pokój przechodziło się do drugiego, którego ostrołukowe sklepienie opierało się na dwóch kamiennych filarach. Posadzka była wyłożona płytami kamiennymi. Znajdowały się tu cztery okna, piec kaflowy na marmurowych nogach oraz murowany kominek. Dalej był trzeci pokój o dwóch oknach i z przejściem do „reiteraty”¹⁴. Także to pomieszczenie ogrzewał piec pstry. Z tego pokoju można było przejść do pokoju pierwszego, a także przez alkierz (narożną izbę) do dwuokiennego pokoju czwartego, z marmurową posadzką, w którym też znajdowała się „reiterata” o dwóch oknach. Stał tu kaflowy piec (pstry), a w ścianie wmurowana była zamknięta szafka. Dalej był pokój piąty (z „reiteratą”, z której było też wyjście na ganek) o dwóch oknach, z piecem pstry i kominkiem. W tym przejściu na ganek były dwa małe, sklepione pomieszczenia, z których jedno służyło jako schowek, zaś z drugiego schody prowadziły na dół do piwnic¹⁵.

Z tego piątego pokoju, przez podwójne drzwi, wchodziło się do dużej, kwadratowej sali, dawnego letniego refektarza wielkich mistrzów. Żebrowe sklepienie opierało się na jednym kamiennym filarze, światło wpadało aż przez 10 okien. W tej sali znajdował się obszerny kredens, nad którym umieszczono chór dla muzykantów. Naokoło sali, pod oknami, ciągnęły się kamienne ławy. Z tejże sali było wyjście na ganek¹⁶. Niestety osoby sporządzające inwentarz nie uwzględniły mebli i innych sprzętów ruchomych znajdujących się w pomieszczeniach zamkowych w Malborku. W pokojach królewskich, a także w innych mieszkaniach, musiały przecież być rozmaite sprzęty, w tym stoły, krzesła, zydle, fotele, łóżka, szafy, skrzynie, a na ścianach kilimy i być może jakieś obrazy. Wiadomo, że przygotowując się do wyjazdu Stanisława Leszczyńskiego z Malborka, w poniedziałek 22 października 1708 r. wszystkie rzeczy królewskie ładowano na wozy, czemu się przypatrywał sam monarcha¹⁷.

Bezpośrednio pod pokojami królewskimi znajdowały się pomieszczenia kancelarii i archiwum ekonomii malborskiej. Obok, w tym samym skrzydle zachodnim, usytuowana była naj-

¹⁰ Krzemiński J.M. 1985, s. 173–193; Wilhelmi S. 2006, s. 55, 65, 79–81, 135–141; Poraziński J. 1979, s. 41–56.

¹¹ Źródła. 1971.

¹² Źródła. 1971, s. 11.

¹³ Źródła. 1971, s. 9–11; Hochleitner J. 2016b, s. 90–101; Hochleitner J. 2016a, s. 89–90.

¹⁴ W dawnej polszczyźnie słowo retyrada (retirada) oznaczało ustęp, wygodkę, ale też przechód, przejście, czyli korytarz. W inwentarzu z 1711 r. ustęp określano raczej jako *locus secretus* (miejsce sekretne).

¹⁵ Źródła. 1971, s. 13–14.

¹⁶ Źródła. 1971, s. 14.

¹⁷ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 90, 92–93, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Malbork 22 X 1708 r.

większa sala zamkowa — dawny wielki refektarz, wówczas w nienajlepszym stanie, z zakratowanymi oknami, bez szyb. Dalej była wielka kuchnia, wówczas nieużywana, następnie w skrzydle północnym mieściło się mieszkanie starosty malborskiego, Franciszka Bielińskiego. Obok, w tymże skrzydle i w skrzydle wschodnim znajdowały się inne pomieszczenia służbowe, piekarnia i pokoje mogące służyć jako gościnne¹⁸.

Na przedzamczu (zamku dolnym) stała wartownia (kordegarda), kościół św. Wawrzyńca, stajnie, stodoły, browar i gorzelnia, spichlerz, a także budynki mieszkalne dla niższych urzędników (m.in. burgrabiego) i służby zamkowej (w tym kowala), karczma oraz, w części północnej, gdzie niegdyś znajdował się zadbane ogród włoski, 12 lichych domków z warzywnikami, a jeszcze dalej tzw. kapustnik z 17 chałupkami¹⁹.

Król Stanisław z królową Katarzyną i królewską matką, Anną z Jabłonowskich Leszczyńską, zamieszkali oczywiście w pięciu pokojach na pierwszym piętrze Pałacu Wielkich Mistrzów. Jeden z tych pokoi zajął jednak nieco później królewicz Konstanty Sobieski, który pojawił się w Malborku z początkiem sierpnia 1708 r. Wiadomo, że po jego wyjeździe w połowie października monarcha przeniósł się do pokoju zajmowanego wcześniej przez królewicza²⁰. Pobyt monarchy na malborskim Zamku uprzyjemniały uczty, audyencje udzielane obcym dyplomatom, trwające nieraz do późnej nocy spotkania z obecnymi tam damami, a nawet koncerty dawnej kapeli Augusta II specjalnie sprowadzonej z Tykocina. Nic też dziwnego, że w jednej z ówczesnych gazet pisanych zamieszczono wiadomość, iż „*confluxus* [napływ ludzi — J.D.] w Malborku wielki, wesołości, bankiety, tańce częste”²¹. Obecny tam wojewoda ruski (z nominacji Leszczyńskiego), książę Janusz Wiśniowiecki w swym pamiętniku zaś później narzekał, że „my woleliśmy w Malborku dobrej myśli zażywać, niżeli pójść gdzie nas wokowała potrzeba publiczna”²².

Podczas swoich kilku krótkich wizyt w pobliskim Gdańsku król Stanisław mieszkał w tradycyjnej kwaterze królewskiej przy Długim Targu nr 1–4. Kamienice te należały wówczas do generalnego poczmistrza Prus Królewskich Pawła Gratty. Były to cztery połączone wewnątrz domy, znajdujące się w reprezentacyjnym miejscu, prawie naprzeciwko ratusza staromiejskiego i fontanny Neptuna. Poprzednio nocowali w nich m.in. Zygmunt III Waza, Jan III Sobieski i August II. Władze miejskie postawiły tam na honorowej warcie porucznika i 24 żołnierzy z gdańskiego garnizonu²³.

Król Stanisław jeszcze dwukrotnie zatrzymywał się w miejscach związanych z poprzednim władcą, Janem III Sobieskim. Podczas swej wyprawy na ziemie województwa ruskiego w 1709 r. stanął w pałacyku Sobieskich w Wysocku koło Jarosławia. Zjawił się tam 1 kwietnia 1709 r. Towarzyszący mu sekretarz, Jozafat Michał Karp, stwierdził „wielka ruina w tu-tejszym pałacu. Moskwa większą część ferfurek [ze ścian — J.D.] pooddzierała i pozabierała. Kwatera tutejsza nie za wszystkim wygodna, sian i owsów absolutnie nie masz”. W każdym razie w pałacyku była kaplica, w której król codziennie słuchał mszy²⁴. Już 10 kwietnia monarcha wyjechał z Wysocka i zatrzymał się w Jaworowie, starostwie należącym wciąż do królowej wdowy, Marii Kazimiery Sobieskiej. Król przechadzał się po tamtejszym dworze i ogrodzie, zjadł obiad u komisarza starostwa, niejakiego Zasiockiego i nocował w aparta-

¹⁸ Źródła. 1971, s. 14–24.

¹⁹ Źródła. 1971, s. 24–32.

²⁰ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 85, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Malbork 19 X 1708 r.

²¹ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 16, Gazeta pisana, Z Wilanowa 2 VIII 1708 r.

²² Wiśniowiecki J.A. 2018, s. 236.

²³ Fabiani-Madeyska I. 1976, s. 68–69; Maciakowska Z., Barylewska-Szymańska E. 2018, s. 188–191; B. Gd., rkp. Uph. f. 52: G. Conradi, Recess, 4 IX 1708.

²⁴ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 191, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Wysocko 7 IV 1709 r.

²⁵ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 197–198, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Lwów 21 IV 1709 r.

mentach królowej²⁵. Następnego dnia wyjechał do Lwowa. Powrócił stamtąd przypuszczalnie wieczorem 23 kwietnia (ponownie nocował w Jaworowie w dworze Sobieskich) i przebywał potem w Wysocku do końca maja 1709 r.²⁶

Najdłużej podczas swego pierwszego panowania, bo od 1 października 1706 do 16 sierpnia 1707 r., mieszkał Stanisław Leszczyński w niewielkim mieście Leisnig na wschód od Lipska. Wynikało to z okupacji Saksonii przez Karola XII, który zmusił do abdykacji Augusta II. Król Stanisław ze sporym gronem polskich i litewskich dostojników towarzyszył wówczas szwedzkiemu władcy. Na krótko tylko wyjeżdżał pod Lipsk do Karola XII i raz pojechał do Szczecina odwiedzić swoją rodzinę²⁷.

Rezydencją króla, jego dworu i kilku najbliższych współpracowników stał się zamek Mildenstein, położony tuż obok miasta, na wysokim brzegu rzeki Muldy. Ta pochodząca jeszcze ze średniowiecza budowla została przebudowana i powiększona w XVI–XVII w. Mieściła się tam elektorska administracja okręgu (powiatu). Dlatego też pokoje znajdowały się w dobrym stanie, jedynie kaplica w czasach reformacji została zamieniona na magazyn i dopiero Polacy w 1706 r. przywrócili jej funkcję religijną. Komnata przeznaczona dla monarchy obita była póltałasowym materiałem „w płomienie”. Na obszernym dziedzińcu zamkowym wydzielono otoczony płotem maneż dla koni. Pozostali członkowie królewskiej świty zajęli przydzielone im, bezpłatne kwatery w mieście. Na barki mieszczań i ludności wiejskiej z okręgu (starostwa) Leisnitz spadł ciężar utrzymania nieproszonych gości. Dopiero w połowie kwietnia 1707 r., gdy Szwedzi zażądali spłacenia nałożonej na Saksonię kontrybucji pieniężnej, stojący w mieszczańskich domach Polacy, musieli zacząć płacić za swe utrzymanie²⁸.

W połowie stycznia 1707 r. król Stanisław wyjechał do Halle, naprzeciw swej żonie Katarzynie i matce Annie, które dotąd przebywały bezpiecznie w szwedzkim Szczecinie. Jadąc z Halle odwiedzili w Altranstädt Karola XII i 19 stycznia zjechali do Leisnig. Królowa Katarzyna zajęła pokój zajmowany dotąd przez podkanclerzego litewskiego Stanisława Antoniego Szczukę, a matka króla, Anna zakwaterowała się w dotychczasowej komnacie królewskiej. Tam odtąd jadano obiady oraz grano w bilard i karty. Król Stanisław musiał przenieść się do dawnego pokoju wojewodzica smoleńskiego, pułkownika Michała Tarły²⁹.

Życie na zamku Mildenstein było dość monotonne. Jak pisał królewski sekretarz Samuel Kazimierz Szwykowski: „Tu zaś u nas w Laysniku jednakowym sposobem dni schodzą. Król JM [Stanisław — J.D.] najczęściej gra w warcaby [...]. Królowa JM [Katarzyna — J.D.], Księżna JM [Anna Leszczyńska — J.D.] i trzech kawalerów [...] w lombra [poprzednika brydża — J.D.] w pięcioro grają”³⁰. Nieco później ulubioną rozrywką Stanisława stała się gra w bilard oraz częste polowania w okolicznych lasach. Monotonię tę przerywały uroczyste audyencje udzielane zagranicznym dyplomatom, cesarskiemu, pruskiemu i hanowerskiemu, niespodziewana wizyta Karola XII i dwie, odbyte na tym zamku rady senatu³¹.

Jadąc do Leisnig i potem wracając do Polski król Stanisław dwukrotnie zatrzymał się na znanym gotyckim zamku elektorów saskich Albrechtsburg w Miśni. Pierwszy raz mieszkał tam wraz z królewiczem Aleksandrem Sobieskim, w dniach 23–29 września 1706 r. Według towarzyszącego im podkanclerzego litewskiego Stanisława Antoniego Szczuki był to „zamek staro-

²⁶ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 206, 229, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Wysocko 3 V, Jarosław 31 V 1709 r.

²⁷ Zob. szerzej: Dygdała J. 2008, s. 41–44.

²⁸ Riese B. 1996, s. 35–36; Nadolski D. 1998, s. 34–47.

²⁹ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 65, 78, Gazeta pisana, Z Leisnig 20 I 1707; S.K. Szwykowski do K.S. Radziwiłła, Leisnig 18 II 1707 r.

³⁰ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 78, S.K. Szwykowski do K.S. Radziwiłła, Leisnig 18 II 1707 r.

³¹ Dygdała J. 2008, s. 42–43.

świecki, wspaniały, znacznie nadpustoszony”. Ponownie zjawił się tam Leszczyński 17 sierpnia 1707 r. i spędził tydzień³².

Można wymienić jeszcze dwa zamki, które gościły króla Stanisława. Podczas swego pierwszego pobytu we Lwowie od 15 do 24 września 1704 r. władca zatrzymał się w nieistniejącym obecnie Niskim Zamku, przylegającym od strony północno-zachodniej do obwarowań miejskich. Przebudowany w XVI w. w stylu renesansowym mieścił siedzibę starosty i urzędu grodzkiego. Swego czasu gościł też polskich monarchów, ostatnim z nich był Zygmunt III w 1621 r.³³ Ponownie król Stanisław odwiedził Lwów w dniach 12–21 kwietnia 1709 r. Stał wówczas w pałacowej kamienicy księżny Anny z Chodorowskich Dolskiej, *primo voto* Wiśniowieckiej w Rynku. Tam też przyjmował gości, odbywał konferencje z ministrami i urzędnikami koronnymi, grał w karty, pozwalał do portretu znanemu malarzowi Jerzemu Eleuterowi Siemiginowskiemu, a także co najmniej trzy razy uczestniczył we mszy odprawianej w jego pokoju. Poza tym na nabożeństwa chodził m.in. do katedry i do kościoła jezuitów³⁴.

W czasie pobytu w Malborku król Stanisław wyjechał na krótko do Chojnic, gdzie uczestniczył w przeglądzie swego regimentu Gwardii Pieszej Koronnej, stamtąd udał się do pobliskiego Człuchowa, gdzie wspaniale gościli go 11 października 1708 r. w miejscowym zamku tamtejsi starostowie: kanclerz litewski Karol Stanisław Radziwiłł i jego żona Anna z Sanguszków³⁵.

Wątpliwości może budzić miejsce zamieszkiwania Stanisława Leszczyńskiego podczas jego dwukrotnych pobytów w Tykocinie, w początkach 1706 i znacznie dłuższego, trzytygodniowego, w listopadzie 1708 r. Znajdował się tam wprawdzie renesansowy zamek z XVI w., ale został dość mocno uszkodzony podczas tzw. potopu szwedzkiego w 1657 r. Potem nadal był użytkowany, a w 1708 r. Szwedzi planowali nawet wznieść wokół niego system nowoczesnych fortyfikacji. Możliwe, że król Stanisław rozlokował się właśnie w tym obiekcie, ale również mógł stanąć kwaterą w samym mieście³⁶.

Wśród rezydencji goszczących wówczas Stanisława Leszczyńskiego było również kilka pałaców, w tym przede wszystkim był to pałac w rodzinnej Rydzynie. Ta wspaniała budowla na planie kwadratu, do dziś zwana Zamkiem, została wzniesiona w stylu barokowym w końcu XVII w. na fundamentach średniowiecznej obronnej warowni³⁷. Król Stanisław przebywał w niej od końca 1704 r. przez ponad pół roku (jedynie w styczniu 1705 r. udał się do Elbląga i Gdańska), gdyż wtedy główne siły szwedzkie stacjonowały w Wielkopolsce, a sam Karol XII na dłużej zatrzymał się w pobliskim Rawiczu, gdzie zresztą gościł Leszczyńskiego w lutym 1705 r. W tymże rydzynskim pałacu przyjął Leszczyński 15 lipca 1705 r. posła siedmiogrodzkiego księcia, Franciszka II Rakoczego³⁸. Przeszło rok później, udając się do Saksonii, zatrzymał się na jeden dzień (2/3 IX 1706) w swym pałacu w Baszkowie koło Krotoszyna³⁹.

W drugiej połowie 1705 r. Leszczyński znów przebywał w Warszawie, gdzie trwały przygotowania do jego koronacji. Ponieważ pomieszczenia mieszkalne Zamku Królewskiego były poważnie uszkodzone w wyniku saskiego szturmego we wrześniu 1704 r., zatrzymał się

³² Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 46–47, 111, 113, S.A. Szczuka, Relacya drogi Saxonskiej, 23–29 IX 1706 r.; S.K. Szwykowski do K.S. Radziwiłła, Miśnia 19 IX 1707 r.; Gazeta pisana, Z Wrocławia 29 VIII 1707 r.

³³ Jaworski F. 1912, s. 123–125.

³⁴ Dygdała J. 2019, s. 672–676.

³⁵ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 77–78, K.S. Radziwiłł, Diariusz czynności, 10–11 X 1708 r.

³⁶ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 95–97, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Tykocin 5 XI, Koski 28 XI 1708 r.; Łopatecki K. 2009, s. 63–76; Bis M., Bis W. 2015, s. 56–64.

³⁷ Kręglewska-Foksowicz E. 1982, s. 87.

³⁸ Jarochoński K. 1890, s. 129; Hopp L. 2001, s. 68–69, 73.

³⁹ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 42, K.S. Radziwiłł, Diariusz czynności, 2–3 IX 1706 r.

wraz z królową Katarzyną w nieistniejący już barokowym, pochodzącym z połowy XVII w. pałacu Leszczyńskich, przy dawnej ul. Rymarskiej, obecnym pl. Bankowym. Mieszkał tam do stycznia 1706 r.⁴⁰

Król Stanisław podczas swych ciągłych podróży w latach 1706–1709, wymuszonych sytuacją militarną, kilkakrotnie zatrzymywał się w znajdujących się w pobliżu pałacach. Przejeżdżając 31 lipca 1706 r. przez Lublin, jadł obiad u kanclerza litewskiego Karola Stanisława Radziwiłła w jego pałacu, tam też przyjął delegację Trybunału i posłów z województwa lubelskiego⁴¹. Będąc już w Saksonii, na dwa dni (21–22 września 1706) zajął kwatery we wsi Horndorf „w pałacu dosyć pięknym”, tam też, bez skutku, polował na jelenie⁴². Po wracając z Saksonii we wrześniu 1707 r. gościł przez trzy dni w pałacu księcia Janusza Wiśniowieckiego w Chociszewiczach koło Gostynia w Wielkopolsce⁴³. Podczas wizyty w Wilnie (22–29 marca 1708) zamieszkał w pałacu wojewody wileńskiego Kazimierza Jana Sapiehy przy ul. Dominikańskiej, gdzie zaraz stanęła szwedzka warta. Zwiedzając miasto zawiątał też do Werek, podmiejskiego pałacu biskupów wileńskich. Bardzo się on podobał królowi, który wtedy powiedział „Ot ja korony ustąpił bym za tę rezydencję, gdybym mógł w pokoju w niej mieszkać”⁴⁴.

Znacznie częściej niż w pałacach gościł król Stanisław w skromnych szlacheckich dworach. Wyjeżdżając z początkiem stycznia 1708 r. z Torunia na Litwę nocował m.in. w Zawidzu u Żurawskiego (13 stycznia), w Dzieciolowie w Tetwina (9 lutego), w Sobakowicach u Hładowickiego (21 lutego), a trzy dni później w Mycie u Kostrowickiego⁴⁵. Po dłuższym pobycie w Gieranonach i w Wilnie odebrał 31 marca 1708 r. od kwatermistrzostwa szwedzkiego informację, że ma wraz ze swą żoną przenieść się do Soł (miasteczka leżącego ok. 70 km na wschód od Wilna), dóbr chorążego oszmiańskiego Stanisława Jerzego Poźniaka. Dotarł tam wieczorem 5 kwietnia i zakwaterował się w dworze, oddalonym o 1/8 mili od miasteczka. W tymże dworze znajdowały się co najmniej trzy pokoje (sypialnie?) i gabinet. Król przebywał tam stosunkowo długo, bo aż do 15 czerwca 1708 r.⁴⁶

Po wyjeździe z Malborka w końcu października 1708 r., podczas swej długiej podróży aż do Lwowa, Stanisław Leszczyński znowu zatrzymywał się przede wszystkim w szlacheckich dworach. 13 grudnia 1708 r. stanął w dworze w Wiśniewie na południe od Siedlec, potem dwa tygodnie gościł w siedzibie starosty łukowskiego Jana Nowosielskiego w Domaszowskiej Woli, 2 mile za Łukowem⁴⁷. W końcu stycznia 1709 r. nocował we dworach Uścińowie i w Świerszczowie, gdzie przebywał aż do 17 lutego. Tegoż dnia przeniósł się do pobliskiego Chełma, gdzie stanął we dworze starostów chełmskich, wzniesionym na miejscu dawnego zamku książąt halickich. Ta budowla była obszerna, wygodna i drewniana, w której było „kilka pokoiów pięknych”⁴⁸. Po pięciu dniach król udał się dalej. Z początkiem marca przez dwa dni mieszkał

⁴⁰ Lileyko J. 1984, s. 203–205.

⁴¹ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 38, K.S. Radziwiłł, *Diariusz czynności*, 31 VII 1706 r.

⁴² Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 46, A.S. Szczuka, *Relacya drogi Saxoniskiej*, 21–23 IX 1706 r.

⁴³ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 119, S.K. Szzykowski do K.S. Radziwiłła, *Potarzyca* 25 IX 1707 r.

⁴⁴ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 193, 195, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, *Wilno* 25 III 1708 r.

⁴⁵ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 144, 151, 154, S.K. Szzykowski do K.S. Radziwiłła, *Zawidz* 14 I, *Popowa Olsza* 12 II, *Wilno* 3 III 1708 r.

⁴⁶ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 223, 307, 311, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, *Soły* 7 IV, 16 VI 1708 r.

⁴⁷ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 109, 120, 129, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, *Wiśniew* 13 XII, *Domaszewnica* 29 XII 1708, 5 I 1709 r.

⁴⁸ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 145, 157, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, *Świerszczów* 1 II, *Chełm* 21 II 1709 r.

w dworze niejakiego Piaseckiego w Czermnie koło Tomaszowa Lubelskiego, a potem przez pięć dni w pobliskim „zameczku” podstolego łukowskiego Antoniego Stoińskiego w Typinie. Od 9 do 23 marca tego roku rozłożył się kwaterą w nieodległym Machnowie, w dworze jakiegoś Dzierżka. Koniec miesiąca spędził monarcha w dworze starościńskim w Lubaczowie (starościną była marszałkowa wielka koronna Teofila Lubomirska, wdowa)⁴⁹.

Także podczas odwrotu z Rzeczypospolitej na Pomorze szwedzkie stawał król Stanisław w szlacheckich siedzibach. Wiadomo, że 4 września 1709 r. zatrzymał się na noc w dworze w Piekoszowie koło Kielc. Tegoż dnia zwiedzał pałac biskupów krakowskich w Kielcach. Następnego dnia zajął kwatery w Kozłowie (na zachód od Kielc), skąd wyjechał przypuszczalnie 8 września⁵⁰.

Leszczyński zatrzymywał się niekiedy i na dłużej również w plebanich i klasztorach. Jadąc w ślad za Karolem XII na Litwę, dotarł 27 lutego 1708 r. do miasteczka Gieranony. Stał tam wprawdzie murowany zamek Gasztołdów z początku XVI w., ale był już zrujnowany i król zajął kwatery „bardzo mizerną” w plebanii kościoła katolickiego św. Mikołaja. Podkanclerzy litewski Stanisław Antoni Szczuka bardzo narzekał, że zatrzymali się tu nie na odpoczynek, a na zatracenie, bo w tych kwaterach i „żdźbła jednego nie masz”. Ponieważ pobyt się przedłużył (ostatecznie monarcha opuścił Gieranony dopiero 3 kwietnia) już 13 marca „nową izbę kazał stawiać w plebanii, ponieważ ta, w której dotychczas stał niewygodna była”. Przyjmował tam król m.in. książąt Janusza i Michała Wiśniowieckich z całym orszakiem oraz kilku Sapiechów, a 21 marca odbyła się nawet rada senatu z udziałem dwóch biskupów, czterech wojewodów, dwóch kasztelanów i trzech ministrów. Wracając z Litwy nocował król 21 czerwca 1708 r. w klasztorze karmelitów w Lidzie, a następnie w dniach 23–25 tego miesiąca przebywał u domowników w Wasiliszkach⁵¹.

Nie gardził król Stanisław także i noclegami w najzwyczajniejszych karczmach. W podróży na Litwę zatrzymał się 17 lutego 1708 r. w należącej do jego sekretarza, Samuela Kazimierza Szwykowskiego wsi Stryjówka, „gdzie tylko Żyda jednego znaleźliśmy w karczmie i chłopca żadnego” (zapewne puciekali przed Szwedami). Potem, jadąc z Gieranon do Wilna, nocował 21 marca wraz z kanclerzem wielkim koronnym Janem Stanisławem Jabłonowskim w karczmie zwanej Jaworowo, położonej między Małymi Solecznikami i Jaszunami. Rano spotkał się tam z książętami Januszem i Michałem Wiśniowieckimi oraz podkanclerzym litewskim Stanisławem Antonim Szczuką. W tejże karczmie spał również wracając z Wilna 29 marca 1708 r.⁵²

Podczas ciągłych podróży nie zawsze można było znaleźć odpowiednią dla monarchy kwatery pod dachem. Wtedy trzeba było rozkładać namioty, które zapewniały ochronę przed wiatrem i deszczem. Co prawda król szwedzki Karol XII przywykł spać w razie potrzeby i na ziemi pod gołym niebem, ale Leszczyński nie był skłonny do takich poświęceń. Zapewne dysponował już namiotami podczas swojej pierwszej podróży po elekcji, gdy 29 sierpnia 1704 r. musiał spieszenie uciekać z Warszawy przed nadciągającym Augustem II i w końcu dotarł do Lwowa, właśnie zdobytego przez Karola XII. Podczas pobytu w połowie lipca 1706 r. w Targowicy na Wołyniu stał „pod namiotami” i pod nimi ugościł obiadem przybyłego właśnie kanclerza litewskiego Karola Stanisława Radziwiłła. Kilka dni później kupił

⁴⁹ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 167, 168, 174, 186, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Typin 5 III, Machnów 14 III, Lubaczów 27 III 1709 r.

⁵⁰ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 301–303, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Kozłów 8 IX 1709 r.

⁵¹ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 154, 174, 191, 316, 319, S.K. Szwykowski do K.S. Radziwiłła, Wilno 3 III 1708 r.; J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Gieranony 16 III, Wilno 25 III, Lida 21 VI, Wasiliszki 27 VI 1708 r.; AGAD, AR, dz. V, 15655, s. 400: S.A. Szczuka do K.S. Radziwiłła, Gieranony 2 III 1708 r.

⁵² Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 153, 192–193, 219, S.K. Szwykowski do K.S. Radziwiłła, Wilno 3 III 1708 r.; J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Wilno 25 III, Soły 7 IV 1708 r.

ponadto jakieś namioty od chorążego litewskiego Józefa Czartoryskiego; była wśród nich także „kotara dosyć piękna”, czyli namiot tatarski z pilśniowego sukna⁵³. Król musiał, podobnie jak i całe jego otoczenie, nocować w namiotach 5 lutego 1708 r., podczas podróży na Litwę, gdy po przekroczeniu Biebrzy „za mostem zaraz w lesie nocowaliśmy”. Nawet jeśli monarcha miał stosunkowo wygodną kwaterę w Sołach, w dworze Stanisława Jerzego Poźniaka, to i tak w drugiej połowie maja 1708 r. sypiał tam pod „kotarką” (namiotem); zapewne w dworze było zbyt duszno⁵⁴. Miesiąc później, podczas powrotu z Litwy, Leszczyński nocował pod namiotami koło Bijuciszek, a następnego dnia stanął w Trabach. Obiad zjadł w tamtejszej plebanii, spał jednak w namiocie biskupa kijowskiego, Jana Pawła Gomolińskiego. 18 czerwca cały orszak po mszy wyruszył do Subotnik, gdzie zatrzymano się w polu, nad rzeką Hawją, niedaleko mostu, a więc znów trzeba było nocować korzystając z namiotów. Kolejnego dnia król, po wysłuchaniu mszy przed Cudownym Obrazem Najświętszej Panny Marii w kościele subotnickim, konno przejechał do Gieranon. W związku z chorobą kancle-rza Jana Stanisława Jabłonowskiego przygotowano mu kwaterę na plebanii, podczas gdy pozostali nocowali w namiotach⁵⁵.

W czasie długiego pobytu w Malborku latem i jesienią 1708 r., przygotowując się do wy-prawy na Ukrainę, król Stanisław uzupełnił ekwipunek i zamówił nowe namioty w Gdańsku. Dostarczono mu je 18 października i prezentowano gdzieś pod malborskim zamkiem⁵⁶.

Po powrocie ze Lwowa w końcu kwietnia 1709 r. władca na dłużej zatrzymał się znów w pałacyku Sobieskich w Wysocku pod Jarosławiem, 2 maja po kolacji przechadzał się po tamtejszym ogrodzie, ale nocował „w rozbitej [na dziedzińcu — J.D.] kotarze”⁵⁷. W namiocie starosty malborskiego Franciszka Bielińskiego zatrzymał się król Stanisław podczas dwudnio-wej (1–2 czerwca 1709 r.) wizyty w obozie szwedzkim rozłożonym pod wsią Pełkinią w pobli-żu Jarosławia. 10 czerwca rozpoczął się odwrót całego korpusu szwedzkiego osłaniającego króla Stanisława za Wisłę. Wtedy również nocowano przeważnie w namiotach. Mamy infor-mację, że w połowie czerwca Leszczyński na dwa dni zatrzymał się we wsi Trzebownisko pod Rzeszowem, nocował pod namiotem, ale posiłki jadł w tamtejszej karczmie. Podczas dalszej podróży król przeważnie spał w swoich namiotach w taborze szwedzkim⁵⁸. Ostatecznie, w koń-cu lipca 1709 r. przekroczone Wisłę i założono obóz pod Opatowcem, gdzie wojsko szwedzkie stało przez cały sierpień. Z dziennika porucznika szwedzkich grenadierów konnych, Erasmusa Henrika von Weismantla, wynika, że król mieszkał wówczas w stodole (szopie — *Scheure*), w rozstawionym tam namiocie, podczas gdy dowodzący całym korpusem generał Ernst Detlof Krassow w drugim końcu obozu, w szlacheckim dworku⁵⁹.

Zebrany materiał potwierdza tezę, iż król Stanisław Leszczyński podczas swego pierw-szego panowania w Rzeczypospolitej w latach 1704–1709 faktycznie nie miał w niej stałej rezydencji. Najdłużej, bo prawie 10 miesięcy spędził w Saksonii, w mieście Leisnig na zamku Mildenstein. W mieście rezydencjonalnym królów polskich, w Warszawie, przebywał łącznie ok. siedem miesięcy, przy czym w Zamku Królewskim rezydował tylko sześć tygo-

⁵³ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 34, 37, S.K. Szwykowski do K.S. Radziwiłła, Wiguszyce 19 VII 1706 r.; K.S. Radziwiłł, *Diariusz czynności*, 11 VII 1706 r.

⁵⁴ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 151, 284, S.K. Szwykowski do K.S. Radziwiłła, Popowa Olsza 12 II 1708 r.; J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Soły 25 V 1708 r.

⁵⁵ Przy boku króla Stanisława. 2018, s. 314–315, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Traby 18 VI, Lida 21 VI 1708 r.

⁵⁶ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 87, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Malbork 19 X 1708 r.

⁵⁷ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 210, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Wysocko 3 V 1709 r.

⁵⁸ Przy boku króla Stanisława. 2019, s. 232, 242–243, 260, J.M. Karp do K.S. Radziwiłła, Jarosław 5 VI, Trzebownisko 14 VI, Sepnica 18 VI, pod Bolesławem 25 VII 1709 r.

⁵⁹ Weismantel E.H. 1928, s. 28.

dni. Niewiele ponad pół roku mieszkał w barokowym pałacu w swojej Rydzynie. Przez blisko cztery miesiące gościł na Zamku Malborskim, w tradycyjnej kwaterze polskich monarchów w Pałacu Wielkich Mistrzów. Ponadto podczas pobytu w Wielkim Księstwie Litewskim przeszło dwa miesiące spędził w dworze chorążego oszmiańskiego Poźniaka w Sołach i niespełna miesiąc na plebanii w Gieranonach. Mniej więcej trzy tygodnie odpoczywał w Tykocinie. Pozostały czas swego pierwszego panowania upłynął monarsze w ciągłych podróżach między Rydzyną, Warszawą, Grodnem, Wilnem, Radoszkowiczami pod Mińskiem, Elblągiem, Gdańskiem, Malborkiem, Jarosławiem, Lwowem, Opatowcem nad Wisłą, Kielcami, Środą Wielkopolską, Nakłem i wreszcie Szczecinem. Można do tego jeszcze dodać miejscowości na cesarskim Śląsku i w Saksonii: Ścinawę, Lubin, Zgorzelec, Budziszyn, Miśnię i Lipsk. Zatrzymywał się król Stanisław podczas tych podróży na ogół w różnych mniejszych miejscowościach, w miasteczkach i wsiach przeważnie na kilka, rzadko na kilkanaście dni. Obawiając się dżumy, która rozprzestrzeniała się w latach 1708–1709 w Rzeczypospolitej i w Prusach Brandenburskich, unikał wtedy dłuższego przebywania w większych miastach.

Jak już wspomniano, ta ciągła ruchliwość i zmiany miejsca pobytu spowodowane były głównie zmieniającą się sytuacją polityczną w Rzeczypospolitej i toczącymi się na jej obszarze działaniami wojennymi. Przez kraj wciąż przechodzili żołnierze sascy, szwedzcy, rosyjscy, litewskie oddziały Sapiechów, a także dywizje podporządkowane prostanisławowskiej konfederacji warszawskiej oraz liczniejsze wojsko konfederacji sandomierskiej, wierne Augustowi II. W związku z tym odnosi się wrażenie, że król Stanisław Leszczyński, będąc ciągle w drodze i faktycznie nie mając jednej rezydencji bardziej przypomina wczesnośredniowiecznego władcę, stale objeżdżającego terytorium swego państwa, niż nowożytnego monarchę. Inna rzecz, że pilnym postulatem badawczym byłoby opracowanie dokładnego itinerarium króla Stanisława, bynajmniej nie tylko z lat 1704–1709.

Adres Autora:

prof. dr hab. Jerzy Dygdała

Instytut Historii PAN

ul. Szeroka 36, I p.

87-100 Toruń

jdygdala@ihpan.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-9804-6845>

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

AGAD, AR [Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów], dział V, nr 15655, listy S.A. Szczuki do K.S. Radziwiłła.

B.Gd. [Biblioteka Gdańska PAN], rkp. Uph. f. 52: G. Conradi, Recess 1704–1719.

Źródła i opracowania publikowane

Bis Magdalena, Bis Wojciech. 2015. *Zamek w źródłach historycznych*, [w:] *Tykocin — zamek nad Narwią (XV–XVIII w.). Badania archeologiczne w latach 1961–1963 i 1999–2007*, red. M. Bis, W. Bis, *Vetera et nova*. Opracowanie źródeł archeologicznych z zasobów IAE PAN nowymi metodami badawczymi, t. IV, Warszawa, s. 23–66.

Cieślak Edmund. 1994. *Stanisław Leszczyński*, Wrocław–Warszawa–Kraków.

Dygdała Jerzy. 2008. *Leszczyński w Saksonii*, „Mówią Wieki”, nr 11, s. 41–44.

- Dygdała Jerzy. 2019. *Lwowska wyprawa króla Stanisława Leszczyńskiego w 1709 roku (czy zamierzano iść na pomoc Karolowi XII na Ukrainę?)*, „Kwartalnik Historyczny”, t. 126, z. 4, s. 657–687, <https://doi.org/10.12775/KH.2019.126.4.01> (dostęp 04.09.2021).
- Fabiani-Madeyska Irena. 1976. *Gdzie rezydowali w Gdańsku królowie polscy?*, Wrocław.
- Forycki Maciej. 2006. *Stanisław Leszczyński, sarmata i Europejczyk*, Poznań.
- Hochleitner Janusz. 2016a. *Dzieje kaplicy św. Anny w czasach staropolskich*, [w:] *Kaplica św. Anny na Zamku Wysokim w Malborku. Dzieje, wystrój, konserwacja*, red. J. Hochleitner, M. Mierzwiński, Malbork, s. 89–90.
- Hochleitner Janusz. 2016b. *Kościół NMP w okresie nowożytnym*, [w:] *Rewitalizacja zespołu kościoła Najświętszej Marii Panny w Malborku*, red. J. Hochleitner, Malbork, s. 90–101.
- Hopp Lajos. 2001. *Poselstwo węgierskie na dworze Leszczyńskiego w Rydzynie*, [w:] *Stanisław Leszczyński: król, polityk, pisarz, mecenas*, red. A. Konior, Leszno, s. 64–75.
- Jarochowski Kazimierz. 1890. *Dzieje panowania Augusta II. Od elekcji Stanisława Leszczyńskiego aż do bitwy pułtawskiej (1704–1709)*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, t. 17, z. 1, s. 1–150.
- Jaworski Franciszek. 1912. *Królowie polscy we Lwowie*, Lwów.
- Jedliński Wiesław. 2000. *Malbork, dzieje miasta*, Malbork.
- Kreglewska-Foksowicz Ewa. 1982. *Barokowe rezydencje w Wielkopolsce*, Poznań.
- Krzemiński Jan Michał. 1985. *Od Sasa do Sasa. Królewskie popasy w Malborku. Z kroniki malborskiej rezydencji jezuitów*, „Rocznik Gdański”, t. 45, z. 1, s. 173–193.
- Lilejko Jerzy. 1984. *Zamek warszawski 1569–1763*, Wrocław.
- Łopatecki Karol. 2009. *Plan przebudowy twierdzy w Tykocinie z 1708 roku*, „Zapiski Historyczne”, t. 124, z. 2, s. 63–76.
- Maciakowska Zofia, Barylewska-Szymańska Ewa. 2018. *Miejsca zamieszkiwania polskich władców w czasie wizyty w Gdańsku w XV–XVIII w.*, [w:] *Król jedzie! Wizyty władców polskich w Gdańsku XV–XVIII w.*, t. 1, red. E. Kizik, Gdańsk, s. 180–193.
- Nadolski Dieter. 1998. *Augusts des Starken Erzrivale auf Mildenstein*, Leipzig.
- Nordberg Georges André. 1748. *Histoire de Charles XII, roi de Suede*, La Haye.
- Poraziński Jarosław. 1979. *Malborska rada senatu w 1703 roku*, „Zapiski Historyczne”, t. 44, z. 2, s. 41–56.
- Przy boku króla Stanisława. 2018. *Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego (1706–1709)*, t. 1: *Wyprawy do Saksonii i Litwy w latach 1706–1708. Listy królewskich sekretarzy Samuela Kazimierza Szwykowskiego i Jozafata Michała Karpia oraz fragmenty z gazet pisanych i dziariuszy*, wyd. J. Dygdała, Warszawa.
- Przy boku króla Stanisława. 2019. *Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego (1706–1709)*, t. 2: *W wędrówkach po Polsce między Gdańskiem a Lwowem w latach 1708–1709. Listy królewskiego sekretarza Jozafata Michała Karpia oraz fragmenty z gazet pisanych i dziariuszy*, wyd. J. Dygdała, Warszawa.
- Radziwonka Rafał. 2019. *Warszawa i jej mieszkańcy w czasach wielkiej wojny północnej (1700–1721)*, Warszawa.
- Riese Brigitte. 1996. *Leisnig. Streifzüge durch die Geschichte von Burg und Stadt*, Halle.
- Weismantel Erasmus Henrik. 1928. *Dagbok 1709–1714*, wyd. S.E. Bring, Stockholm.
- Wilhelmi Samuel. 2006. *Collectanea. Marienburg in schwerer Zeit. Aufzeichnungen eines preußischen Bürgermeisters zwischen 1696 und 1726*, hrg. R. Zacharias, R. Wenzel, Frankfurt am Main.
- Wiśniowiecki Janusz Antoni. 2018. *Ilias Polski (1700–1710)*, wyd. P.P. Romaniuk, J. Burdowicz-Nowicki, Warszawa 2018.
- Źródła. 1971. *Źródła do dziejów ekonomii malborskiej*, t. 5, wyd. W. Hejnosz, Toruń 1971.

Residences of King Stanisław Leszczyński between 1704 and 1709
(from castles and palaces to vicarages, inns, and tents)

King Stanisław Leszczyński did not have a permanent residence during his first reign in Poland in the years 1704–1709. He stayed the longest (almost 10 months) in Saxony in the town of Leisnig at the castle of Mildenstein. At that time, he accompanied King Charles XII of Sweden, who was occupying Saxony. King Stanisław stayed in Warsaw for about 7 months but spent only 6 weeks at the Royal Castle. For just over half a year he resided in a palace in his own town of Rydzyna in Greater Poland. For nearly 4 months he was a guest at Malbork Castle, and during his stay in Lithuania spent over 2 months at the manor house in Soły (*Salos*) and less than a month at the parsonage in Gieranony (*Hieraniony*). The remaining time the monarch spent in constant travels across the Republic of Poland and Saxony. These continuous changes in the king's place of residence were the result of the unstable political situation in the Commonwealth of Poland and the military actions that were taking place there at that time.

Translated by
Karolina Płoska
Proofread by
Rebecca Gorzyska